

რუსულან ფიფია

X საუკუნის ქართული ჰიმნოგრაფიის თეოლოგიური და მხატვრული ღირებულებები

ჰიმნოგრაფიული პოეზია ნებისმიერ ეპოქაში ითავსებდა ორ უძირითადეს კომპონენტს: ის ძირითადად თეოლოგიური დანიშნულებით იქმნებოდა, მაგრამ გამოირჩეოდა მაღალი მხატვრული ღირებულებებით. როცა ჰიმნოგრაფიულ ნაწარმოებს განვიხილავთ, წინასწარ უნდა ვიყოთ შემზადებული იმისათვის, რომ ვკითხვლობთ არა მხოლოდ პიროვნების შეცოდებათა აღმნუსხველ საგალობლებს, არამედ ჰიმნს ადამიანზე, "...რომელიც სამყაროს საფეხურთა დამავალი და აღმავალი სვლით შინაგან განწმენდასა და სრულქმნას აღწევს" (ლ. გრიგოლაშვილი, 1971, გვ.113). როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაში შენიშნულია, შუა საუკუნეების რელიგიური, ფილოსოფიური, ეტიკური და ესთეტიკური კატეგორიები ერთმანეთს მჭიდროდ უკავშირდებიან, ისინი ლიტერატურაში გაუთიშავია. ამიტომ ჰიმნოგრაფიის სახისმეტყველების, მისი თავისებურებების კვლევისას ამოსავალია თეოლოგიური და რიტორიკული პრინციპები, რომელთაც იგი ემყარებოდა. სახისმეტყველება ავლენს ნაწარმოების ზოგად, ინდივიდუალურ და ეროვნულ არსს. თვით ჰიმნოგრაფები ჰიმნოგრაფიას "დიდებისმეტყველებას" უწოდებენ. ჰიმნოგრაფია მდიდარი ინფორმაციის მომცველი წყაროა თავისი სახისმეტყველებით, სამეტყველო ენით, სემანტიკური ველით, ბიბლიური მინიშვნებით. იგი არ იფარგლება დროსა და სივრცეში, დაფარულის ვაცხადებისა და საიდუმლო ცოდნის "მოსიბრძენის" საუკეთესო ნიმუშია (ნ. სულავე, 2006, გვ. 115).

მეათე საუკუნე სამართლიანადაა მიჩნეული ქართული სასულიერო პოეზიის განვითარების კლასიკურ ეპოქად. "არსებითი შინაარსისა და მნიშვნელობის ნაწარმოებთა გაგებისათვის ყოველი დრო შეიძლება გვარკვეულ სააზროვნო კონტექსტს", პრობლემათა გარკვეულ წრეს. ასეთი სააზროვნო კონტექსტი" პიროვნულიცაა, მაგრამ არის ეროვნულიცა და ეპოქალურიც. ის არის კულტურის დონის ერთ-ერთი მთავარი მახასიათებელი პიროვნებისა და მთელი ერისთვისაც" (რ. სირაძე, 1992, გვ. 14). "სააზროვნო კონტექსტი" ამ პერიოდის სასულიერო პოეზიისა გახლავთ ადამიანის სწრაფვა სრულყოფისკენ, ღვთის მსგავსად და ხატად შექმნილი კაცის მუდმივი ლტოლვა პირველსახისაკენ.

შუა საუკუნეთა თეოლოგიური შეხედულებების პოეტურ პრიზმაში მოქცევა და გადააზრება ჰიმნოგრაფთა საზრუნავს შეადგენდა და ეს მცდელობა ძალიან ხშირად კლასიკური შედეგების შექმნით მთავრდებოდა. იოანე მინჩხის უნივერსალობით აღბეჭდილი შემოქმედება, მისი უდიდესი მნიშვნელობა ქართული სასულიერო პოეზიის განვითარებაში, მისი საგალობლების მიჩნევა დიდ მოვლენად, გვაძლავს მრავალი თაობა მიუბრუნდეს და გამოწვლილვით იკვლიოს სულიერების ეს უდიდესი საგანძური.

ადამიანის პიროვნული ცოდვის სიმრავლეზე ჰიმნოგრაფიულ პოეზიაში მრავალჯერაა მითითებული. მარტო დავით აღმაშენებელს თავის "გალობანი სინანულისანი" ასზე მეტი ცოდვა ჩამოუთვლია. ასევე გოდებს უცნობი ჰიმნოგრაფი: "შქნან მე ვითარცა უძღებსა ცოდვანი ჩემნი მრავალნი, არამედ ვლადებ ვითარცა მეზუერე იგი: შეგკოდე, ღმერთო, შემწყალე მე. დამდაბლებული ცოდვათა ჩემთაგან ურიცხთა აღმომიყვანე მე, ქრისტე, მეუფეო საუკუნეო, მიჰსენ მე, უფალო და მაცხოვრე მე" (ჭილ-ეტრატის იადგარი, 1979, გვ. 69).

ტრადიციისამებრ, იოანე მინჩხის პოეზიაშიც მრავალჯერ გვხვდება საკუთარ ცოდვათა სიმრავლეზე მითითება და რადგანაც, "ცოდვა კაცებრივი არის კაცის თავისუფალი ნებით გამოწვეული ამიტომ ან დასასჯელი ან შესანდობელი" (ე. ნოზაძე, 1963, გვ. 251), პოეტი მეოთხე ხუთშაბათისთვის განკუთვნილ ახლადგამოვლენილ სტიქარონის დასაწყის ტროპარში გვეუბნება:

"სიმრგულედ მიმართ ცისად

ვერ ვიკადრებ მე თუალთა ახილვად

ცოდვათა ჩემთა სიმრავლისაგან,

ამისთვისცა დავრდომილი

ქუეყანასა თავდადებით

შეგივრდები მრავალმოწყალე" (იოანე მინჩხის პოეზია, 1986. გვ. 242).

ეს ტროპარი გამოირჩევა მხატვრული დახვეწილობითა და "აუმღვრეველი ძველი ქართულით" (იოანე მინჩხის პოეზია, 1986. გვ. 92). თავმდაბლობით გამსჭვალული იოანე მინჩხი თვალდახრილი ევედრება უფალს. ეს სტიქარონი საინტერესოა იმიტომაც, რომ პოეტი არა მარტო თავის ცოდვილობაზე გოდებს, არამედ მოუწოდებს ადამიანებს, განეშორონ საწუთროს წვრილმანებს და ეძიონ ღმერთი: "განვეშორნეთ, ძმანო, ყოველსა ნივთსა საწუთრომასა და ვეძიებდეთ საუკუნესა. შევეყვნეთ შიშსა ქრისტესსა, განვეშორნეთ ცოდვისაგან და ვიწყეთ საქმედ კეთილისა (იოანე მინჩხის პოეზია, 1986. გვ. 212); უფლის ძიება კი საუკუნო ცხოვრებაა, რადგანაც მისი "...არს სუფევად, ძალი და დიდებად საუკუნეთა მიმართ" (მათე 6,13); "ცხოვრება საუკუნე" (იოანე 12,50) კი მოიპოვება ცოდვისაგან განშორებით და კეთილი საქმის ქმნით, რისკენაც მოუწოდებს პოეტი ადამიანის მოდგმას და მისი პოეზიის ეს ნაწილი დღესაც ღირებული და ფასეულია მორწმუნეთათვის.

დასასრული ტროპარი ამ სტიქარონისა კიდევ ერთხელ შეგვახსენებს ცოდვათა აღსახოცად გულწრფელი სინანულის არსს:

"ერთგზის ხოლო ვმა-ყო

აეზაკმან მან, მარჯუნით შენსა

ჭუარცუმულმან, შენდამი, ქრისტე ღმერთო,

ხოლო ჩუენ ყოველსა ჟამსა

გვედრებით კაცთმოყუარე,

შეგწყალენ მონანი შენნი" (იოანე მინჩხის პოეზია, 1986. გვ. 212).

საანალიზო სტიქარონი დიდ ემოციურ შთაბეჭდილებას ახდენს მსმენელზე და სისადავისა და გამომსახველობის დახვეწილ ნიმუშს წარმოადგენს. აქ აღწერილი უდიდესი მნიშვნელობის ფაქტები - ცოდვა აღუარცხელი, სინანული, საწუთროულისგან სამარადეამოსკენ მიდრეკა, ცოდვათა აღხოცად ჭვარცმა, იმ რანგის შოვლენები გახლავთ, რომელთა წარმოჩენითაც იოანე მინჩხის "ლადი და ბუნებრივი ქართული უფრო ახლოს ღვას X საუკუნის სხვა

ქართველ ჰიმნოგრაფთა ენასთან" (ლ. ხაჩიძე, იოანე მინჩხის პოეზია, 1986. გვ. 92). მიუხედავად იმისა, რომ "ქრისტიანული ხელოვნების ცენტრში დგას პიროვნების სულიერი საწყისი და მისი ხსნის იდეა, ღვთის შეცნობის, მისი რწმენის აუცილებლობა. აქ უმთავრესია არა ფორმა, მატერიალური სამოსი, არამედ ის, რაც მიღმიურია, დაფარული, მაგრამ განმსაზღვრავი და არსებითი" (ლ. ჯაფარიძე, 1991, გვ. 23). იოანე მინჩხის პოეზიაში მიღმურ საწყისებთან ერთად უდიდესი ყურადღება ექცევა მის გარეგან სისადავესა და დახვეწილობას, რისი ნიმუშიც ზემოთ განხილული ტრაობარი გახლავთ.

შენიშნულია, რომ "ქართული ორიგინალური ჰიმნოგრაფია გვთავაზობს სასულიერო მწერლობისათვის კარგად ცნობილსა და დამუშავებულ ზოგად ქრისტიანულ მოტივებს. საგალობელი ეძღვნება ამა თუ იმ ქრისტიანულ დღესასწაულს, ღვთაებას, მაცხოვარს, წმინდანებს... განდიდებულია კოსმიური მნიშვნელობის რელიგიური ფაქტები ქრისტეს შობა, ნათლისღება, აღდგომა...), გამოკვეთილია წუთისოფლის წარმავლობისა და საკუთარ ცოდვათა მონანიების მოტივები" (ლ. გრიგოლაშვილი, 1993, გვ. 92). ცნობილია ის გარემოებაც, რომ სხვადასხვა მხატვრულ ნაწარმოებში ერთნაირი სიუჟეტი ან მხატვრული სახე გამოიყენება. მათი საფუძველია არქეტიპი ანუ წინასახე.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ჰიმნოგრაფიულ პოეზიაზე არსებული შეხედულებები ასე შეჯამდა: ჰიმნოგრაფია ბიბლიური, ეგზეგეტიკური, კანონიკური, ჰაგიოგრაფიული მწერლობის ტრადიციებს, სახისმეტყველებას სტატიკური ფორმით იყენებს, რის გამოც იგი საღვთისმეტყველო ლიტერატურის უზოგადეს ქანდაკედ წარმოგვიდგება, ისეთ ქანდაკედ, რომელშიც ღმრთისადმი, გარესამყაროსადმი, წმინდანებისადმი ადამიანის მიმართება და მათდამი დამოკიდებულება საღვთისმეტყველო ლიტერატურის სახისმეტყველების კვალობაზე აისახება. თუ ეს აისახება, მაშინ ცხადია, ამგავრი ნაწარმოები პოეტურობითაა გაშინაარსებული; საგალობლის პარადიგმული აზროვნება პოეზიის მახასიათებელ თვისებათა რიგს განეკუთვნება. (ნ. სულავა, 2006, გვ. 116).

X საუკუნის ჰიმნოგრაფიული პოეზიის საუკეთესო წარმომადგენელი იოანე მინჩხი "შამაო ჩვენოს" პოეტურ გარდასახვას ვირტუოზული ნიჭიერებით ახერხებს და პოეტური ტრანსფორმაციის საუკეთესო ნიმუშს ესთეტიკური დახვეწილობით წარმოგვიდგენს. ჰიმნოგრაფიული პოეზია იქმნებოდა ქრისტიანული ლიტურგიის საჭიროების შესაბამისად და მასში ზვერი რამ იყო დაკანონებული გარკვეული ფორმითა და შინაარსით. როგორც მიუთითებენ, "შუასაუკუნეობრივი ნაწარმოების ძირითადი დანიშნულება სარწმუნოებრივია, მაგრამ ამიტომ არ უნდა გამოვრიცხოთ მისდამი ესთეტიკური ასპექტით მიდგომის შესაძლებლობა. ყოველი განსაზღვრება ესთეტიკურ ასპექტს შეიცავს. სულ სხვაა ღვთაებასთან უშუალო, შინაგანი მიმართება. ეს არცაა მეცნიერების საგანი, ესაა სფერო ღვთისმეტყველებისა" (რ. სირაძე, 1992, გვ.15). ამ პერიოდში ქართული ჰიმნოგრაფია ეზიარა უმადლეს მწვერვალს სიტყვის ხელოვნებისას. ჩვენს სასულიერო მწერალთა ნაღვაწზე გაშალა მძლავრი ფრთები დიდმა ქართულმა პოეზიამ და ჩვენი საუკუნის მიწურულის პოეტური შედევრებიც კი საუკუნეთა წინ შექმნილი ამ უკვდავი შემოქმედების მხატვრული სახეებით საზრდოობენ.

ლიტერატურა

- ლ. გრიგოლაშვილი, 1971 - ლ. გრიგოლაშვილი, დროისა და სივრცის პოეტიკისათვის ქართულ ჰიმნოგრაფიაში, თბ., 1971.
იოანე მინჩხის, 1986 - იოანე მინჩხის პოეზია, თბ., 1986.
ვ. ნოზაძე, 1963 - ვ. ნოზაძე, ვეფხისტყაოსნის ღმრთისმეტყველება, თბ., 1963.
რ. სირაძე, 1992 - რ. სირაძე, ქრისტიანული კულტურა და ქართული მცერლობა, თბ., 1992.
ნ. სულავა, 2006 - ნ. სულავა, არსენ ბულმასისიმისძის იამბიკური სვინაქსარი, თბ., 2006.
ჭილ-ეტრატის იადგარი, თბ., 1979.

RUSUDAN PIPIA**THEOLOGICAL AND ARTISTIC VALUES OF THE GEORGIAN
HYMNOGRAPHICAL
WORKS OF THE 10TH CENTURY**

Hymnographical poetry has always included two main components. It was created for theological purpose and was always distinguished with its high literary values. The same plot and characters were used in different-literary works. Arceotype is their base.

Theological and ritorial principles are the main factors while analyzing and searching for peculiarities of understanding hymnography which it is based on. Its meaning reveals the general, individual and national characters of the work.

Hymnographs themselves call hymnography as “didebismetkveleba” that means “Glory, praise of God”. Understanding the theological views of the middle centuries and analyzing them from the point of their poetical side was the main aim of hymnographs and very often this was ended with creating classical masterpieces.